

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-320-4-36>

УДК 658.8.011.1

Ніла ХРУЩ

Хмельницький національний університет
<https://orcid.org/0000-0002-9930-7023>

Віталій ХРУЩ

Хмельницький національний університет
<https://orcid.org/0000-0001-6717-648X>

Оксана ПАЙОНК

Хмельницький національний університет
<https://orcid.org/0000-0002-2043-5584>

Олександр ЯРЕМЧУК

Хмельницький національний університет

РОЗВИТОК МЕТОДИКИ АНАЛІЗУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

У дослідженні фокусовано на критичній важливості проблематики забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання в теперішніх умовах. Своєю чергою, це потребує формування повноцінного інформаційно-аналітичного забезпечення, в основі якого – якісні методики аналізування фінансової безпеки первинної ланки економіки. Метою дослідження визначено узагальнення наявних методичних підходів та подальший розвиток методики аналізування фінансової безпеки підприємства. Узагальнено, що ключовими аспектами аналізування фінансової безпеки підприємств є діагностика загроз у сфері фінансів, моніторинг чинників, що характеризують стійкість фінансово-економічного стану підприємства на короткострокову і середньострокову перспективу, аналізування показників (індикаторів) оцінки рівня фінансової безпеки, визначення їх граничних та порогових значень. Наведено їх характеристику. Вказано на те, що особливо важливе місце у методичному забезпеченні аналізування фінансової безпеки підприємства відводиться передбаченню фінансових ризиків і врахуванню як ймовірності, так і рівня їх негативного впливу. Розроблено і представлено основні положення авторського методичного підходу до аналізування фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

Ключові слова: управління підприємствами; фінансова безпека; методика аналізування; індикаторний аналіз; ресурсно-функціональний підхід; діагностика та моніторинг.

Nilá KHRUSHCH, Vitalii KHRUSHCH, Oksana PAIONK, Oleksandr YAREMCHUK

Khmelnitskyi National University

DEVELOPMENT OF THE METHODOLOGY OF ANALYZING THE FINANCIAL SECURITY OF THE ENTERPRISE

The study focuses on the critical importance of the issues of ensuring the financial security of economic entities in the current conditions. In turn, this requires the formation of full-fledged information and analytical support, based on qualitative methods of analyzing the financial security of the primary sector of the economy.

The purpose of the research is to generalize the existing methodological approaches and further develop the methodology for analyzing the financial security of the enterprise.

It is summarized that the key aspects of analyzing the financial security of enterprises are the diagnosis of threats in the field of finance, the monitoring of factors characterizing the stability of the financial and economic state of the enterprise in the short and medium term, the analysis of indicators (indicators) for assessing the level of financial security, and the determination of their limit and threshold values. Their characteristics are given. It is indicated that a particularly important place in the methodical provision of analyzing the financial security of an enterprise is given to predicting financial risks and taking into account both the probability and the level of their negative impact.

The main provisions of the author's methodical approach to analyzing the financial security of economic entities have been developed and presented.

The scientific novelty of the research results lies in deepening the methodology of analyzing the financial security of the enterprise by developing the author's methodical approach.

The applied value of the research results is that the analytical centers of enterprises receive better methodological support for the identification of financial risks and threats, a more detailed analysis of the state of financial security and the justification of better management decisions in the field of ensuring the financial and economic state of the enterprise.

Keywords: enterprise management; financial security; analysis technique; indicator analysis; resource-functional approach; diagnostics and monitoring.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Однією з найбільш важливих умов забезпечення сталого розвитку підприємств, формування високих кінцевих результатів фінансово-господарської діяльності є наявність ефективної системи їх фінансової безпеки, зміст якої полягає в розробці та реалізації комплексу заходів зі захисту фінансових інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз. Загрози фінансовим інтересам кожного підприємства на всіх етапах його розвитку є об'єктивними, впливають постійно і тому потребують уваги і врахування з боку працівників апарату управління підприємством. На посттрансформаційному етапі розвитку економіки, що

характеризується високим динамізмом зміни факторів зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування підприємства, здійсненню агресивної фінансової політики багатьма учасниками фінансових відносин, актуальність формування системи фінансової безпеки істотно збільшується, а це актуалізує завдання напрацювання якісної методики аналізування фінансової безпеки бізнесу.

Завчасні прогнозування та розпізнання кризи господарської діяльності (внаслідок реалізації загрози) та діагностика її ймовірних негативних наслідків є найважливішою складовою політики успішної протидії та забезпечення таким чином стану сталої і динамічної конкурентоспроможності суб'єкта господарювання. Це дозволяє розробити адекватні заходи реагування на небезпеки (загрози), що супроводжують фінансово-господарську діяльність підприємства, а також обґрунтувати більш ефективні та раціональні управлінські рішення відносно напрямів підвищення ефективності функціонування підприємства та на загал його фінансової стабілізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблематика забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання актуалізувалася на сучасному етапі розвитку економіки України з огляду на критично гостру нестабільність зовнішнього і внутрішнього середовища їх господарювання, а також поширення численної маси викликів, ризиків і загроз для сучасного бізнесу. На тепер загальні характеристики і параметри менеджменту у сфері фінансової безпеки підприємств достатньо комплексно розкриті у публікаціях таких науковців, як С. Васильчак [1, с.98-105], Т. Васильців [2, с.4-8], К. Горячева [3, с.65-67], Т. Донченко [4, с.124-132], О. Лісничук [8, с.51-56], О. Собкевич [11, с.144-152], В. Борщевський [12, с.14-18], Н. Фокіна [13, с.111-114] та інші.

Проблемам діагностики стану господарської діяльності та безпосередньо фінансової безпеки підприємств присвячені роботи як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, передусім Т. Зубка [5, с.81-88], В. Куцика та Р. Лупака [6, с.244-249], А. Дідич [7, с.248-252], О. Маноїленка [9, с.60-63], Т. Меліхової [10, с.11-18], О. Шнипка [14, с.52-54] та інших.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Однак ускладнення умов господарської діяльності вимагає удосконалення підходів до діагностики її стану, особливо з позиції гарантування фінансової безпеки – ключової складової в системі економічної безпеки підприємств, зокрема з метою обґрунтування нових методичних підходів до дослідження в цій сфері, а також якісної ідентифікації напрямів підвищення ефективності та стабільності вітчизняних підприємств.

Формулювання цілей статті

Метою статті є узагальнення наявних методичних підходів та подальший розвиток методики аналізування фінансової безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу

Процес управління фінансовою безпекою підприємства передбачає використання певного механізму з визначеними характеристиками, який являє собою сукупність основних елементів впливу на процес розробки та реалізації управлінських рішень з захисту фінансових інтересів суб'єкта господарювання від різноманітних загроз.

Передумовою забезпечення фінансової безпеки є прийняття ефективних управлінських рішень у системі фінансового управління підприємством, що передусім базуються на попередженні та подоланні ризиків фінансових втрат та небезпек і потребує їх вірного та своєчасного визначення. Вирішення цих задач вимагає визначення науково-методичних основ виміру фінансової безпеки підприємства, аналізу стану та встановлення проблем розвитку інформаційної бази цього процесу. Значна кількість наукових праць опосередковано стосується цих проблем, методів прогнозування стабільної роботи підприємства та оцінки загрози банкрутства.

Разом з тим, наявні в науковій літературі методи діагностики банкрутства в основному базуються на використанні показників, що характеризують фінансовий стан підприємства і його фінансові результати, а отже, його фінансову безпеку. Тобто, рішення цієї задачі актуальне як для підприємств, де криза очевидна і необхідно приймати антикризові заходи, так і для решти підприємств, оскільки дозволяє виявити і усунути (або зменшити) на ранній стадії вплив негативних чинників розвитку.

Діагностика загроз фінансової безпеки припускає визначення і моніторинг чинників, що характеризують стійкість фінансово-економічного положення на короткострокову і середньострокову перспективу, а також показників (індикаторів) оцінки рівня економічної безпеки; визначення їх порогових значень. Для встановлення порогових значень індикаторів фінансової безпеки використовуємо наступну класифікацію стану підприємства, як: 1) нормальний, що характеризує високий рівень безпеки, при якому максимально використовується його потенціал; 2) критичний, при якому рівень безпеки є мінімально допустимим. Подолання цього рівня означає перехід підприємства в небезпечну зону, що характеризується недостатністю ресурсів для здійснення фінансової і виробничої діяльності, неефективним використанням ресурсів.

Від правильного вибору вимірників прояву загроз або системи показників для моніторингу (тобто індикаторів) залежить адекватність оцінки економічної безпеки підприємства. Критичні значення індикаторів є кількісними параметрами, що окреслюють межу між безпечною і небезпечною зонами в різних напрямках діяльності підприємства. Діагностика рівня економічної безпеки за системою показників в необхідних випадках повинна враховувати специфічні галузеві особливості, а порогові значення показників - враховувати періоди розвитку економіки. Система показників оцінки повинна включати не тільки показники-критерії, але і додаткові аналітичні показники, що формують цілісне уявлення про стан суб'єкта господарської діяльності.

Фінансову безпеку як комплексне поняття слід характеризувати інтегральним показником або інтегральною оцінкою, розрахованою на базі часткових показників. Тому, розглядаючи методи побудови такого показника, необхідно врахувати ряд аспектів: в склад індикаторів, що визначають рівень комплексної оцінки, передусім слід включати ті показники, які характеризують різні сторони фінансового стану підприємства і дозволяють оцінити його фінансові результати за різними напрямками; можливість кількісної оцінки часткових показників і аналіз їх взаємозв'язку. Ізольований розгляд індикаторів не дозволяє обґрунтовано визначати їх порогові значення; при відборі показників необхідно передбачати можливість розрахунку їх прогнозних величин; прогнозування рівнів показників повинно припускати оцінку надійності залежно від даного часового інтервалу; методика розрахунку комплексного показника, що характеризує фінансовий рівень економічної безпеки підприємства, повинна бути достатньо простою і доступною та базуватися на облікових даних.

Оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства повинне базуватися на таких принципах: відповідність параметрів оцінювання змісту процесів у системі фінансової безпеки; комплексність, тобто врахування усіх факторів, що впливають на загрози фінансовій безпеці підприємства; виділення головних елементів наявних або потенційних небезпек і загроз; періодичність оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства; можливість застосування необхідних запобіжних, попереджувальних, профілактичних та коригуючих заходів щодо виявлених або потенційно можливих загроз.

Визначення рівня фінансової безпеки підприємства у конкретний момент часу, попередження розвитку негативних тенденцій у діяльності підприємства, внесення необхідних коректив і прогнозування розвитку системи фінансової безпеки передбачає вибір обґрунтованої множини її показників-індикаторів.

До основних індикаторів фінансової складової економічної безпеки підприємства здебільшого відносять такі якісні та кількісні показники: величина «портфелю» замовлень (загальний обсяг передбачуваного продажу); фактичний та необхідний обсяг інвестицій (для підтримки і розвитку наявного потенціалу); рівень інноваційної активності (обсяг інвестицій в нововведення); рівень рентабельності виробництва; фондовіддача (капіталомісткість) виробництва; прострочені дебіторська і кредиторська заборгованості; частка забезпеченості власними джерелами фінансування оборотних коштів, матеріалів, енергоносіїв для виробництва.

Переважає більшість дослідників вважає, що оцінювання фінансової безпеки підприємства не повинне зводитись до простого аналізу фінансового стану підприємств. Враховуючи специфіку системи безпеки підприємства, для оцінювання її рівня необхідно використовувати особливі прийоми визначення стану фінансової безпеки підприємства та її загроз. Для цього застосовують індикаторний метод оцінювання рівня фінансової безпеки – використання критичних порогових значень фінансових показників.

Під пороговими значеннями розуміють граничні величини індикаторів фінансової безпеки підприємства, неотримання яких призводить до формування негативних тенденцій у фінансовій системі, викликає виникнення та розвиток загроз його фінансовій безпеці. Необхідно зауважити, що за межами порогових значень індикаторів фінансової безпеки, фінансова підсистема підприємства втрачає здатність до динамічного розвитку, стає неліквідною, що, в кінцевому результаті, може привести до банкрутства. Стан системи фінансової безпеки підприємства можуть характеризувати як окремі індикатори, так і їхнє комплексне поєднання. Відповідно доцільно намагатися виділяти такі порогові значення індикаторів фінансової безпеки, які можуть стати критичними у сукупності з іншими показниками, і такі, перевищення (зниження) яких незалежно від інших спричинить настання кризової ситуації.

Крім порогових значень індикаторів фінансової безпеки підприємства, виділяють ще й оптимальні та граничні значення. Під оптимальними значеннями індикаторів розуміють такий інтервал величин, у межах яких створюються найбільш сприятливі умови для відтворюваних процесів в економіці, на підприємстві тощо. Граничні значення індикаторів – це кількісні величини, порушення яких викликає загрозові процеси в економіці або на підприємстві.

Досліджуючи систему фінансової безпеки, необхідно враховувати різні аспекти діяльності підприємства. В цьому випадку кожна сторона фінансової безпеки характеризується різними показниками-індикаторами, які так чи інакше можуть бути представлені у кількісному вираженні. Якщо частина цих показників переходить певну критичну межу, то наявна загроза фінансовій безпеці підприємства.

Для оцінювання фінансових результатів діяльності і фінансового стану підприємства за вищезазначеними напрямками доцільно застосовувати такі показники. Наприклад, при аналізі ліквідності: коефіцієнти абсолютної, швидкої і поточної ліквідності і величину чистого оборотного капіталу (власних

оборотних коштів). При аналізі фінансової і ринкової стійкості розглядаються: коефіцієнт автономії (фінансовій незалежності), коефіцієнт фінансування (співвідношення позикових і власних засобів), коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами (робочим капіталом), коефіцієнт маневреності робочого капіталу. Разом з тим, необхідно враховувати взаємозв'язки вказаних показників, у тому числі і при визначенні їх порогових значень.

За допомогою фінансових коефіцієнтів оцінюється ймовірність фінансової кризи підприємства і його банкрутства. Відтак, використання визначених методик оцінки ймовірності банкрутства дозволяє розділити господарських суб'єктів на потенційних банкрутів та не банкрутів з вірогідністю висновків у 70 %. Проте їх застосування на вітчизняних підприємствах ускладнено нестабільними фінансово-економічними умовами економіки та відсутністю серед визначених показників аналогів, що використовуються на вітчизняних підприємствах.

Виходячи з того, що, на думку багатьох фахівців, основою фінансової безпеки підприємства є його фінансова стійкість, існує певна можливість оцінки фінансової безпеки з використанням показників, які її характеризують. Пропонується визначення ймовірності банкрутства на засадах оцінки рівня фінансової стійкості підприємства з використанням даних про стан запасів та витрат, коли про можливу фінансову кризу свідчить хиткий фінансовий стан, який характеризується відносною рівновагою фінансових обов'язків та можливостей. Про кризовий фінансовий стан свідчить неспроможність підприємства власними коштами, короткостроковими цінними паперами і дебіторською заборгованістю покривати кредиторську заборгованість та прострочені позики.

Проте, на думку інших науковців, оцінка фінансової безпеки підприємства не повинна зводитись лише до аналізу фінансового стану. Виходячи з специфіки явища безпеки, оцінка її рівня потребує особливих підходів у всіх сферах. Переважна більшість дослідників проблем у аналізованій сфері вважає, що визначення стану та загроз фінансовій безпеці потребує застосування індикаторного методу оцінки її рівня – використання критичних порогових значень фінансових показників. Значних розбіжностей щодо сутності терміну «порогових значень фінансових показників» серед науковців не існує. Під ними здебільшого розуміють їх гранично допустимі величини, перевищення яких призводить до формування негативних тенденцій у фінансовій системі підприємства, викликає виникнення та розвиток загроз його фінансовій безпеці, спричиняє диспропорції в господарській діяльності підприємства та призводить до порушення його розвитку в цілому.

Потрібно зазначити, що особливо важливе місце у методичному забезпеченні оцінки рівня фінансової безпеки підприємства відводиться передбаченню фінансових ризиків і врахуванню як ймовірності, так і рівня їх негативного впливу. Додамо, що більшість ризиків можна класифікувати:

1. За сферами виявлення на економічній (ризик, пов'язаний зі змінами економічних факторів у ході реалізації інвестиційного проекту); політичній (ризик виникнення різноманітних адміністративно-законодавчих обмежень інвестиційної діяльності, які пов'язані зі зміною інвестиційної політики держави); соціальній (ризик страйків, здійснення під тиском робітників незапланованих соціальних програм та інші аналогічні види ризиків); екологічній (ризик виникнення екологічних катастроф і різних стихійних лих (землетруси, лісові пожежі, повені тощо), котрі негативно впливають на інвестиційний проект); інші (ризик рекету, крадіжок майна, нечесності партнерів тощо).

2. За формами інвестування: ризики реального інвестування (пов'язані з помилковим вибором місцезнаходження об'єкта будівництва, порушенням графіків поставок необхідних матеріалів, комплектувальних деталей за проектами, суттєвим зростанням цін на інвестиційні товари, неправильним підбором підрядчиків та з іншими факторами, що знижують ефективність інвестиційного проекту); фінансового інвестування (пов'язані з непередбаченим вибором фінансових інструментів для інвестування, фінансовими труднощами чи банкрутством окремих емітентів, непередбаченими змінами умов інвестування і т. п. Ризики інвестицій у фінансові інструменти мають таку структуру: а) ризики втраченого зиску; б) ризики зниження доходності, а саме: відсоткові ризики; кредитні ризики; біржові ризики; селективні ризики; ризики втрати ліквідності; ризики банкрутства.

3. За джерелами: системний ризик (на який наражаються всі учасники інвестиційної діяльності і форм інвестування. Він значною мірою визначається зміною стадій економічного розвитку країни чи кон'юнктурних циклів розвитку інвестиційного ринку та іншими аналогічними факторами, на які інвестор не може вплинути, добираючи об'єкти інвестування) та несистемний ризик (вид ризику притаманний конкретному об'єкту інвестування чи діяльності конкретного інвестора. Він може бути пов'язаний з некваліфікованим менеджментом проекту, посиленням конкуренції на певному сегменті інвестиційного ринку, нераціональною структурою інвестиційних ресурсів та іншими аналогічними факторами, негативним наслідком яких значною мірою можна запобігти за допомогою ефективного управління інвестиційним процесом).

Для аналізу поведінки системи фінансової безпеки підприємства та вивчення кількісного впливу факторів на стан фінансової безпеки доцільно застосовувати методологію економіко-математичного моделювання. Враховуючи стохастичність чинників функціонування підприємства, для моделювання поведінки системи фінансової безпеки використовують методи кореляційно-регресійного аналізу.

Сукупність факторів, які визначають стан системи фінансової безпеки підприємства, можна розділити на дві групи: 1) множина факторів внутрішнього середовища; 2) множина факторів зовнішнього середовища.

На сьогоденнішому етапі функціонування вітчизняних підприємств здійснюється в умовах нестабільного зовнішнього середовища, для якого характерні зниження обсягів кредитування, нестабільність податкового законодавства та фінансово-грошової політики, що значно знижує рівень стійкості і збільшує кризові тенденції. З огляду на це, доцільно виділити сутність і механізм формування загроз фінансової безпеки підприємства при залученні капіталу.

Загальновідомим є те, що загрозою вважають сукупність умов, процесів, чинників, які перешкоджають реалізації економічних інтересів суб'єктів господарської діяльності чи створюють небезпеку для них. Сутність загрози фінансової безпеки підприємства може бути визначена як збиток, який визначає ступінь зниження фінансового потенціалу за визначений проміжок часу.

Суттєвою методологічною проблемою є також з'ясування взаємозв'язку категорій «фінансовий ризик» і «загроза фінансовій безпеці». Щодо цього аспекту проблеми, яка аналізується, ми вважаємо, що: ризик по відношенню до загрози категорія первинна, тоді як загроза – вторинна і впливає з ризику; ризик – категорія загальна, неконкретна, це те, що ще не виявлено. Загроза це те, що виявлено, тобто категорія конкретна; ризик наявний завжди, коли є фінансова діяльність, тоді як загроза ні, вона може бути, а може і не бути і виникає тільки за наявності певних умов; залежність між рівнями ризику і фінансової безпеки зворотна: чим вище рівень фінансового ризику, тим нижчим є рівень фінансової безпеки і навпаки.

Управління фінансовими ризиками (ризик-менеджмент) стосовно управління фінансовою безпекою підприємства включає наступні складові: якісний аналіз ризиків забезпечення фінансової безпеки підприємства – розкладення або декомпозиція складних ризиків на прості та їх ідентифікація, виявлення ризикопороджуючих чинників, кількісну оцінку ризиків, яка передбачає визначення імовірності виникнення та розміру можливих збитків, розробку засобів оптимізації ризикових ситуацій шляхом мінімізації або нейтралізації ризиків.

Після визначення загроз і оцінки рівня їхнього впливу на рівень фінансової безпеки настає задача їх нейтралізації, використовуючи певні методи. Такими шляхами впливу з боку підсистеми управління фінансовою безпекою підприємства на нейтралізацію загроз можуть бути: 1) профілактика загроз, тобто зниження ризику виникнення загрози; 2) пом'якшення можливих наслідків від реалізації загроз.

Відповідно до видів забезпечення підсистеми управління фінансовою безпекою підприємства виділяють суб'єкти і методи нормативно-правового і організаційно-методичного забезпечення, серед яких є такі: економічного стимулювання і фінансової відповідальності, вибору альтернатив, «найменшого опору», адміністративні, реінжинірингу, логістики, аудиту, правові, страхування, оптимізації оподаткування, наукові, економіко-математичні, імітаційної гри, технічні. В сучасних економічних умовах не можна обійтися без них, оскільки їх використання надає можливість підприємству по-новому поглянути на вирішення проблеми забезпечення фінансової безпеки, осмислити способи мінімізації можливих фінансових втрат.

Розробка методів оцінки фінансової безпеки підприємства має важливе методологічне значення, яке пов'язане з необхідністю майже щоденного знання свого фінансового стану і завдяки цьому – підтримання в ринкових конкурентних умовах його належного рівня. Оцінка рівня фінансової безпеки підприємства важлива також при отриманні кредитів від комерційних банків. Тому важливим елементом управління фінансовою безпекою стає об'єктивне і своєчасне визначення її рівня.

Аналіз методичних підходів до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства свідчить, що їм притаманні певні недоліки, а саме:

1) оцінка рівня на основі аналізу динаміки одного або декількох індикаторів є неефективною, оскільки не враховує системний характер фінансової безпеки, при оцінці рівня безпеки перевагу слід віддавати застосуванню інтегрального показника, отриманого на основі використання багатомірних статистичних методів;

2) у значній частині методів не враховується взаємозв'язок фінансової безпеки із загрозами. Важливо оцінювати у кількісному плані саме взаємозв'язки як між інтегральним рівнем фінансової безпеки підприємства, так і між загрозами фінансовій безпеці;

3) основну увагу приділяють поточній і ретроспективній оцінкам рівня безпеки в ущерб прогностичних оцінок на майбутнє.

Отже, оцінка рівня фінансової безпеки дозволяє визначати граничний стан фінансової стійкості, в якому повинно знаходитися підприємство для реалізації стратегічного плану функціонування і розвитку, яка характеризується здатністю підприємства протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам. Для оцінки фінансової безпеки використовують її індикатори. Як система вона включає конкретні характеристики фінансових інструментів, що відображають до певної міри характер стосунків власності, руху капіталу, його розподілу.

З метою подальшого розвитку методики аналізування фінансової безпеки підприємства доцільно запропонувати авторський методичний підхід, який зокрема стосується оцінювання динаміки загроз

фінансовій безпеці підприємства, незалежно від структури його виробництва та галузевої приналежності.

На першому етапі здійснюється оцінювання динаміки стану загроз та виділяється 14 економічних змінних показників, які характеризують стан та діяльність підприємства, зокрема: поточних активів; власного капіталу; валюти балансу; найбільш ліквідних активів; активів, що швидко реалізуються; активів, що реалізуються повільно; активів, що важко реалізуються; негайних пасивів; короткострокових пасивів; довгострокових пасивів; постійних пасивів; величини найбільш ліквідних активів та активів, що швидко реалізуються; поточних пасивів та суми довгострокових пасивів і власного капіталу. Перший та три останні показники є агрегованими, тобто є сумою деяких інших показників, які досліджуються. Ці показники виділені для того, щоб розрахувати відносні коефіцієнти ефективності функціонування підприємства, зокрема коефіцієнти ліквідності, маневреності власного капіталу, довгострокового залучення позичених коштів тощо.

На основі вибраної множини показників ефективності функціонування підприємства будується матриця P «ідеального» стану загроз фінансовій безпеці підприємства, яка задає співвідношення між темпами приросту економічних змінних, які характеризують господарсько-фінансовий стан. Наприклад, зростання коефіцієнта довгострокового залучення позичених коштів у динаміці є негативною тенденцією, оскільки означає, що підприємство дедалі більше залежатиме від зовнішніх інвесторів. Для зростання значення цього показника в часі необхідно, щоб темп зростання величини довгострокових зобов'язань був меншим, ніж темп зростання сумарної величини довгострокових зобов'язань та власного капіталу. Тоді елемент матриці P , яка задає «ідеальний» стан загроз фінансовій безпеці підприємства, дорівнює -1 , а елемент, симетричний відносно головної діагоналі, дорівнює 1 .

Далі, на основі розрахованих темпів зростання показників множини N будується матриця A , елементи якої характеризують наявний фінансовий стан підприємства.

Наприклад, для зростання коефіцієнта маневреності власного капіталу необхідно, щоб темп зростання поточних активів був більший за темп зростання власного капіталу. Про це свідчить відповідний елемент матриці «ідеального» стану загроз фінансовій безпеці підприємства. Проте на практиці темп зростання поточних активів є меншим за темп зростання власного капіталу за звітний період. Для цієї характеристики фінансового стану підприємства існує невідповідність між бажаною («ідеальною») та фактичною динамікою значення коефіцієнта, а це означає, що відповідний елемент матриці подібності буде дорівнювати 0 .

На основі матриці подібності визначається значення узагальненого показника близькості стану загроз фінансовій безпеці підприємства до «еталонного»:

$$U_t = \frac{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n s_{ij}^t}{2m}. \quad (1)$$

Значення узагальненого показника свідчить про те який відсоток показників ефективності діяльності підприємства множини M у звітному періоді змінювались у потрібному напрямку (абсолютні значення цих показників не враховуються). Для уникнення загроз фінансовій безпеці підприємства необхідно звернути особливу увагу на проблему ліквідності, зокрема на забезпечення зростання найліквідніших активів (грошових коштів, короткострокових фінансових вкладень, цінних паперів), а також на величини нематеріальних та оборотних активів.

Удосконаленням запропонованого алгоритму може бути розробка складніших правил для визначення «ідеального» стану загроз фінансовій безпеці підприємства, зокрема врахування порогових значень деяких показників множини M . Наприклад, рекомендоване значення коефіцієнта співвідношення необоротних і власних коштів становить від $0,5$ до $0,8$. Якщо значення цього коефіцієнта менше за $0,5$, то це свідчить про те, що підприємство використовує власний капітал в основному для формування оборотних коштів (негативна тенденція). Якщо значення цього показника більше за $0,8$, то об'єктивним буде висновок про залучення довгострокових позик і кредитів для формування частини необоротних активів, тобто велике значення цього показника сприйматиметься як загроза фінансовому стану підприємства. Тому відповідний елемент матриці P , яка характеризує «ідеальний» стан загроз фінансовій безпеці підприємства, буде приймати два значення -1 та 1 залежно від врахування порогових значень $0,5$ чи $0,8$.

Запропонований підхід дає змогу простежити динаміку рівня загроз фінансовій безпеці підприємства зіставленням темпів зростання показників його діяльності. Аналізуючи зміну значення узагальненого показника рівня загроз фінансовій безпеці підприємства за декілька періодів, можна розробляти прогнози наближення стану фінансової безпеки досліджуваного підприємства до стану деякого «еталонного» підприємства.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Стан фінансової безпеки підприємства характеризується: 1) збалансованістю і якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, котрі використовуються підприємством; 2) стійкістю до

внутрішніх і зовнішніх загроз; 3) здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів; 4) ефективним і сталим розвитком фінансової системи. Вказані напрями обслуговують орієнтирами щодо діяльності суб'єкта господарювання у сфері забезпечення його фінансової безпеки.

Методологія оцінки рівня фінансової безпеки підприємства базується на економічних методах, які використовуються при дослідженні стану безпеки та передбачає врахування сукупності показників – індикаторів її рівня, визначених за кожним структурним напрямом. Вони ж утворюють окремі підсистеми фінансової безпеки. Це підсистеми управління: (1) рентабельністю, (2) ліквідністю та платоспроможністю; (3) фінансовою стійкістю; (4) формуванням фінансових ресурсів; (5) фінансовою стабільністю; (6) інвестиційною та ефективністю; (7) фінансовими ризиками; (8) фінансовими інноваціями.

З метою удосконалення методики оцінювання фінансової безпеки підприємства можна впровадити методичний підхід своєчасного динамічного передбачення стану загроз фінансовій безпеці, який враховує найбільш важливі показники внутрішнього фінансового середовища підприємства та передбачає складання матриць ідеального і дійсного стану загроз фінансовій безпеці, що дозволяють відстежувати їх динаміку на основі зіставлення темпів зростання показників його діяльності. Аналізуючи зміну значення узагальненого показника рівня загроз фінансовій безпеці підприємства за декілька періодів можна розробляти прогнози наближення стану фінансової безпеки підприємства до стану деякого «еталонного» підприємства, що є важливим в системі заходів забезпечення його фінансової безпеки.

Подальші наукові дослідження у цьому напрямі стосуються удосконалення методики проведення аналізу каузальності зв'язків фінансової безпеки та окремих індикаторів фінансово-економічного стану підприємства.

Література

1. Васильчак С. В., Веселовський А. І. Економічна безпека підприємства та її складова в сучасних умовах. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2020. Вип. 20.15. С. 98–105.
2. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Рудковський О. В. Напрями та засоби стимулювання соціальної відповідальності підприємництва в Україні. *Економіка та держава*. 2019. № 5. С. 4–8.
3. Горячева К. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки. *Економіст*. 2003. № 8. С. 65–67.
4. Донченко Т. В. Теоретичні основи санації підприємств: сутність та функції. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. 2020. № 3. С. 124–132.
5. Зубко Т. Л. [Оцінка рівня економічної безпеки підприємства галузі зв'язку](#). *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2016. Вип. 3. С. 81–88.
6. Куцик В. І., Лупак Р. Л. [Моделювання конкурентних позицій підприємств реального сектора економіки на внутрішньому ринку](#). *Бізнес Інформ*. 2017. № 12 (479). С. 244–249.
7. Лупак Р. Л., Дідич А. М. Економічні основи забезпечення конкурентоспроможності підприємства в умовах ринкових відносин. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2017. Вип. 20.6. С. 248–252.
8. Лісничук О. А. Розрахунок санаційного потенціалу підприємства: зарубіжний досвід та вітчизняна практика. *Інноваційна економіка*. 2019. № 5(31). С. 51–56.
9. Манойленко О. В. Підходи до оцінки санаційного потенціалу тимчасово неплатоспроможних суб'єктів господарювання. *Економіка та держава*. 2016. № 1. С. 60–63.
10. Меліхова Т. О. Оцінювання ймовірності банкрутства з метою підвищення фінансового стану підприємства. *Агросвіт*. № 10. С. 11–18.
11. Собкевич О. В. [Зміцнення економічної безпеки держави на засадах відбудови інноваційного потенціалу індустріального комплексу сходу України](#). *Регіональна економіка*. 2015. Вип. 2. С. 144–152.
12. [Стратегічні пріоритети та механізми інноваційного розвитку сільських територій Західного регіону України : монографія / наук. ред.: В. В. Борщевський, Т. Г. Васильців. Львів : Аверс, 2014. 176 с.](#)
13. Фокіна Н. П., Бокій В. І. Економічна безпека підприємства – найважливіша складова фінансової стійкості. *Актуальні проблеми економіки*. 2003. № 8 (26). С. 111–114.
14. Шнипко О. С. Економічна безпека ієрархічних багаторівневих систем: регіональний аспект: монографія. Київ, 2016. 288 с.

References

1. Vasylychak, S. V., Veselovskyi A. I. (2020). Economical security of business and its warehouses in today's minds. *Scientific Bulletin of NLТУ of Ukraine*. Vol. 20.15. pp. 98–105.
2. Vasylytsiv, T. G., Lupak, R. L., Rudkovskyi, O. V. (2019). Directions and means of stimulating social responsibility of entrepreneurship in Ukraine. *Economy and the state*. no. 5. pp. 4–8.
3. Gorjacheva, K. (2003). Financial security of the enterprise. The essence and place in the system of economic security. *Economist*. Vol. 8, pp. 65–67.
4. Donchenko, T.V. (2020). Theoretical foundations of enterprise rehabilitation: essence and functions. *Bulletin of Zhytomyr State Technological University*. Vol. 3. pp. 124–132.
5. Zubko, T. L. (2016). Assessment of the level of economic security of the communications company. *Economy. Management. Business*. Vol. 3. pp. 81–88.

6. Kutsyk, V. I., Lupak, R. L. (2017). Modeling of competitive positions of enterprises of the real sector of the economy in the domestic market. *Business Inform.* no 12 (479). pp. 244-249.
7. Lupak, R. L., Didych, A. M. (2017). Economic bases of ensuring the competitiveness of the enterprise in market relations. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine.* Vol. 20.6. pp. 248-252.
8. Lisnichuk, O.A. (2019). Calculation of the rehabilitation potential of the enterprise: foreign experience and domestic practice. *Innovative economy.* Vol. 5(31). pp. 51–56.
9. Manojlenko, O.V. (2016). Approaches to assessing the resolution potential of temporarily insolvent entities. *Economy and state.* Vol. 1. pp. 60-63.
10. Melixova, T.O. (2019). Assessing the probability of bankruptcy in order to improve the financial condition of the enterprise. *Agrosvit.* Vol. 10. pp. 11-18
11. Sobkevych, O. V. (2015). Strengthening the economic security of the state on the basis of rebuilding the innovation potential of the industrial complex of eastern Ukraine. *Regional economy.* Vol. 2. pp. 144-152.
12. Strategic priorities and mechanisms of innovative development of rural areas of the Western region of Ukraine (2014). V. V. Borshchevskii, T. G. Vasylytsiv. Lviv: Avers, 176 p.
13. Fokina, N. P., Bokij, V. I. (2003). Economic security of the enterprise – an essential component of financial stability. *Actual problems of economics.* Vol. 8 (26), pp. 98-110.
14. Shnipko, O. S. (2016). Economics of security of the archival bagatorial systems: the regional aspect. Kyiv, Ukraine.